

jednoznačné logicky neprotirečivé definície.

V druhej časti autor rozoberá logickú štruktúru teórie relativity. Analýzu usku-točňuje na základe výrokovej logiky, ako aj z hľadiska logiky predikátov. Tu sa stáva symbolická logika dostatočne ná-dejnou metódou logickej analýzy a for-malizácie ako prostriedok teoretickej kon-štrukcie, ktorá objavuje jej gnozeologickú podstatu.

Posledná kapitola je venovaná úlohe matematického modelu v konštruovaní fyzikálnej teórie. Autorka I. I. Žbankova v nej analyzuje niektoré aspekty vzájom-ného vzťahu súčasnej fyziky a matema-tiky, matematický a konkrétno-obsahový

model vo fyzike. Rozoberá úlohu theoretic-kých modelov vo fyzike, ako aj proces formalizácie fyzikálnej teórie.

Recenzovanú prácu považujeme za prí-spevok v riešení gnozeologických problémov formalizácie. Je cenná hlavne tým, že nastoľuje mnoho podnetných problémov a hlavne i metódu, ktorou sa majú riešiť. Hľadanie týchto riešení je vlastne pohy-bom ľudského poznania k vytváraniu vždy všeobecnejších teórií a je progresom nielen v systematizácii poznania, ale i v poznaní objektívnej prírody. To zna-mená prehlbovanie poznávania fundamen-tálnych zákonov prírody, spoločnosti a myslenia.

Ján Dubnička

MARXISTICKÁ ANALÝZA FILOZOFICKÉHO DIELA AUROBINDA GHOŠA

Sri Aurobindo Ghoš (1872—1950) patrí medzi najvýznamnejších indických myslite-ľov z konca minulého a prvej polovice tohto storočia. Tento idealistický filozof, básnik, spisovateľ a politik, patrí medzi tých veľkých Bengálcov, ktorých životným úsilím bolo politické oslobodenie a zjed-notenie Indie. Jeho filozofické názory za-ujímajú čestné miesto v dejinách novove-kej indickej filozofie; hoci boli sformu-lované približne pred polstoročím, sú v Indii dodnes populárne, ba možno po-vedať, že v posledných dvoch-troch desa-tročiach sa ich popularita rozšírila i v cudzine, najmä v krajinách, ktoré sa oslobodzujú spod koloniálneho útlaku, v tzv. rozvojových štátoch Afriky, v La-tinskej Amerike, ale i v hospodársky vy-spelých krajinách západnej Európy a Se-vernej Ameriky. Stúpenci Ghošovej filo-

zofie propagujú názory svojho učiteľa na veľkých svetových univerzitách a vystu-pujú na medzinárodných filozofických kong-resoch. Všetky tieto fakty nás vedú k poz-natku, že marxistická analýza filozofic-kého diela Aurobinda Ghošia môže byť nie-len zaujímavá z odborného hľadiska, ale že je aj nanajvýš potrebná z ideologic-kého hľadiska a z hľadiska kritického zhodnotenia Ghošovej sociálnej utópie. S takýmto kritickým prístupom k filozofic-kému systému Aurobinda Ghošia sa stre-távame v novej monografickej práci so-vietskeho filozofa a indológa V. S. Kos-tučenka, nazvanej *Integrálna védanta*.¹

Autor knihy venuje veľkú — na prvý pohľad azda až príliš rozsiahlu — časť knihy (prvých 60 strán, t. j. takmer tre-tinu textu) rozboru sociálnych a ideových prameňov Ghošovej filozofie, charakteristi-ke situácie v Indii koncom 19. a začiat-kom 20. stor., Ghošovmu životopisu a rozboru učení jeho predchodcov i súčas-níkov: Rama Mohana Raja, Rámakršnu,

¹ V. S. Kostučenko, *Integralnaja ve-danta* (Kritičeskij analiz filosofii Aurobindo Ghošia), vydal Institut filosofii AN SSSR vo vydavateľstve Nauka, Moskva 1970, strán 192.

Sarasvatiho, Vivékánandu, Tilaka, Thákura a ďalších. Treba v tejto súvislosti poznamenať, že zložitá politická situácia počas národnooslobodzovacieho vrenia v Indii na začiatku tohto storočia, ktorá vytvárala spoločenské pozadie vývinu novodobej indickej filozofie, vyvolávala počas svojho trvania naliehavú potrebu reagovať na praktické otázky, týkajúce sa politického boja. V. S. Kosťučenko správne pochopil dôležitosť tohto spoločenského „zázemia“ filozofických názorov Aurobinda Ghoša; a takéto hľadisko značne zdôvodňuje i spomínanú rozsiahlosť prvej časti knihy.

Filozofické a sociálno-politické názory Aurobinda Ghoša v súčasnej historiografii filozofie sa dozývajú priam nespočetného množstva rozličných interpretácií: od výkladov zdôrazňujúcich náboženské a mystické prvky v Ghošovej filozofii až po analýzy jeho ontológie a gnozeológie, od abstraktného vyzdvihovania altruizmu a ľudskej spolupatričnosti po kritické marxistické zhodnotenie jeho sociologických teórií. Kým napríklad súčasní buržoázni filozofi predstavujú Ghoša predovšetkým ako tvorca originálnej metódy „altruizácie“ medziľudských vzťahov, ako tvorca etickej koncepcie prekonania egoistických a agresívnych pohnútok ľudí, autor recenzovanej knihy zastáva správne tvrdenie, že názory Aurobinda Ghoša charakterizujú svojho tvorca „ako maloburžoázneho demokrata a humanistu“ a čiastočne sa kryjú „so súhlasným výrokom Vivékánandu o nastávajúcom kráľovstve šudrov“ (s. 43). V Ghošových sociálno-filozofických náhľadoch nachádza Kosťučenko dva zaujímavé momenty, hodné našej pozornosti: prvým je idea *národa* ako duchovnej jednoty, majúca nanajvýš dôležitú úlohu vo všetkých etapách rozvoja jeho filozofických názorov“, druhým „kritika buržoáznej civilizácie“, ktorá bola v Ghošovej filozofii podávaná ako kritika „anglického rozumu“ (s. 45). Upozorňujem na túto skutočnosť najmä preto, aby som ukázal, že Kosťučenko neostáva

iba na povrchu javov pri hodnotení Ghošovho diela, ale vždy sa usiluje o ich kritický marxistický rozbor: „V danom prípade máme do činenia s dvojakou mystifikáciou. Na jednej strane sa materiálne vzťahy ľudí predstavujú ako odvodené z ich vedomia, na druhej strane — všeobecne v sociálno-ekonomickom rozvoji je redukované na jednotlivé. V konečnom dôsledku domáci kapitalizmus vystupuje u Ghoša ako horký plod anglických ideí presadených na indickú pôdu...“ (s. 45). S takýmto prístupom ku skúmanej problematike sa stretávame v celej Kosťučenkovej štúdii.

Ťažiskom recenzovanej práce sú dve rozsiahle časti, v ktorých autor podrobne skúma hlavné filozofické názory Aurobinda Ghoša: *Učenie o evolúcii sveta* (2. kapitola) a *Učenie o evolúcii spoločnosti* (3. kapitola). Ak môžeme v predchádzajúcej časti oceniť predovšetkým šírku autorovho pohľadu na spoločenskú a kultúrnu situáciu v Indii Ghošových čias, v nasledujúcich kapitolách ohodnotíme najmä hĺbku analýzy jednotlivých filozofických názorov a koncepcií.

Filozofická teória evolúcie, ktorá tvorí myšlienkové jadro učenia Aurobinda Ghoša, spočíva na uznávaní absolútneho ducha, „brahmana“ ako predpokladu evolúcie. Tento absolútny duch, nazývaný tiež „globálny rozum“, dáva vzniknúť trom „plánom jestvovania“ tzv. nižšej sféry: *rozumu*, *životu* a napokon *hmote*, ale tak tiež súhrnu duší (psyché). Tieto produkty „globálneho rozumu“ vystupujú ako stelenie štyroch základných princípov „vyššej sféry“ bytia (sat, čit, ánanda a „vyšší rozum“). Kosťučenko veľmi dôkladne vysvetľuje proces sebaodcudzovania absolútneho ducha — „brahmana“ — a nasledujúcej svetovej evolúcie, ktorá vytvára predpoklady pre likvidáciu tohto odcudzenia, ktoré „dospieva ku kulminujúcemu bodu v *hmote* predstavujúcej *antipód* ducha. V *hmote* ako konečnom produkte odcudzenia svetového ducha, „sa utopili“ prechodné etapy tohto odcudzenia

a hmota sa stáva kvalitatívne homogénnym počiatkom. V tomto zmysle konečný bod odcudzenia splýva s jeho počiatčným bodom" (s. 74–75). Proces odcudzenia nazýva Ghoš taktiež procesom *involuície*; konečný bod involuície — hmota — má podľa Ghoša súčasne charakter počiatčného bodu *evolúcie*.

V kapitole *Stupne a zákony evolúcie* (s. 77–85) rozoberá Kosťučenko Ghošovú vývinovú teóriu, pričom veľký význam pripisuje najmä Ghošovmu chápaniu života a jeho zvláštností (Ghoš rozoznával tri „zvláštnosti“ života: prechod od „utajeného“, „spiacého“ vedomia k vedomiu „prebúdžajúcemu sa“ alebo „podvedomiu“; aktívny prejav princípu individuálnosti v živote; nepretržité úsilie smerujúce k obnoveniu, k zmene vzhľadu, protikladné — podľa Ghoša — k „inertnosti“ hmoty). V. S. Kosťučenko pri opisovaní a hodnotení Ghošovej filozofickej koncepcie vývinu sveta zdôrazňuje okrem toho veľký význam princípu *boja protikladov* v Ghošovom učení (s. 82) a *cyklický* charakter evolúcie sveta podľa tejto teórie (s. 83).

V evolučnej teórii Aurobinda Ghoša nachádza Kosťučenko celý rad dialektických elementov, ktoré súvisia s Ghošovým úsilím o prekonanie metafyzických predstáv o vývoji. Správne však poznamenáva, že „vcelku, snažiac sa objasniť zákony vývinu z vlastností duchovného prvopočiatku sveta a jeho involuície, Ghoš prichádza k odtrhnutiu jedných z týchto zákonov od iných, prekrúcaniu ich podstaty a v konečnom dôsledku — k metafyzickej a nevedeckej interpretácii vývinu“ (s. 83). Analyzujúc Ghošovu teóriu poznania prichádza autor recenzovanej knihy k názoru, že „Ghoš stále vychádza z *individuálneho* poznania, nie zo *spoločenskej práce*“ (s. 91).

V súvislosti s hodnotením Kosťučenkovo výkladu a kritiky evolučnej teórie Aurobinda Ghoša žiada sa autorovi týchto riadkov poznamenať, že čitateľovi, ktorý by bol orientovaný predovšetkým na nemeckú

klasickú filozofiu, by v Kosťučenkovej štúdií pravdepodobne chýbalo podrobné kritické porovnanie Ghošových náhľadov na evolúciu sveta ako vývinu absolútneho duchovného princípu — „brahmana“ — s Heglovou vývinovou koncepciou, ktorá mala na filozofické názory Aurobinda Ghoša výrazný vplyv, aj keď čiastočne tlmený jeho — dalo by sa povedať: vedlajším — náboženským a mystickým zameraním.

Človeka považoval Ghoš za vyšší produkt evolúcie; autor hodnotí Ghošovo učenie o človeku ako teóriu, ktorá zjednocuje a sumarizuje „výsledky jeho ontologických a gnozeologických skúmaní“ (s. 92). Robí tak napokon v súlade so samým Aurobindom Ghošom, pre ktorého bol človek spojivom medzi duchovnou a materiálnou sférou bytia. „Človek je naplnený vnútornými protirečeniami. Predovšetkým sa v ňom odohráva zápas troch jeho „nižších“ princíпов, z ktorých sa skladá: ‚hmoty‘, ‚života‘ a ‚rozumu‘. Hoci ‚život‘ pretvára a ‚integruje‘ ‚hmotu‘ a ‚rozum‘ — ‚život‘, táto integrácia ešte nie je v človeku zavŕšená a nižšie princípy ako by sa snažili ‚vytrhnúť‘ spod vplyvu vyšších“ (s. 92–93). Podľa Ghoša, aby človek prekonal vnútorné protirečenia, ktoré sú vlastné ľudskej psychike a aby harmonicky zjednotil rozličné stránky svojej osobnosti, nemá sa uchýľovať do ústrania, nemá utekať zo sveta, ale má sa usilovať o zmenu svojej orientácie v ňom. „Človek musí poznať svoju jednotu jednak s inými ľuďmi, jednak s prírodou“ (s. 94). Prekonanie siedmich „veľkých klamov“, ktoré vraj bránia človeku pochopiť a realizovať túto jednotu, je hlavným cieľom Ghošových filozofických úsilí a celá jeho „integrálna védanta“ spočíva vlastne na týchto úsiliach. Takéto chápanie jednoty malo svoje korene — ako napokon i nejedna iná stránka Ghošovej filozofie — v staroindických filozoficko-náboženských učeniach — najmä v niektorých upanišádach a v Bhagavadgíte (k týmto najväčším kultúrnym pamiatkam

starej Indie napísal Ghoš obsiahle komentáre). Podľa môjho názoru Kostučenko nevenoval týmto vzťahom a vplyvom toľko miesta, koľko by si v monografickej práci bezpochyby zaslúžili.

V ďalšej kapitole rozoberá V. S. Kostučenko názory na spoločenský vývin a dotýka sa predovšetkým otázky zmyslu histórie, etáp historického procesu, aby cez Ghošovu teóriu vzájomných vzťahov medzi spoločenskými skupinami v historickom procese prešiel ku kritickému hodnoteniu jeho sociálnoutopickej teórie spoločnosti budúcnosti — Ghoš ju nazýval „dharmařádž“ — ku ktorej sa viaže i Ghošova kritika niektorých stránok západnej civilizácie (bol však veľkým zástancom vedeckého pokroku) a tiež kritika socializmu, ktorá vyplývala z nepochopenia socialistického humanizmu, proti ktorému staval Ghoš svoj ideál abstraktného humánneho spoločenského ideálu.

Záverečná časť Kostučenkovej monografie (s. 133—172) tvorí skúmanie praktického završenia Ghošovej filozofie — učenia o joge, v ktorom sa Aurobindo Ghoš usiloval o teoretické rozpracovanie svojej metódy pretvorenia nie jednotlivých individuí (ako to nachádzame v predchádzajúcich, tradičných koncepciách jogy), ale o prevrátenie spoločnosti prostredníctvom individuí.

Ghošov humanizmus, jeho vyzdvihovanie rozumu, spoločenského progresu nadväzovali na staré indické filozofické tradície (najmä na Bhagavadgítu). Treba v tejto súvislosti súhlasiť s autorom monografie, že šlo predovšetkým o tradície idealistickej filozofie. Ghoš oprávnenne kritizuje nedostatky indickej civilizácie, späté so spiritualizmom vo filozofii a sociológii, rovnako ako asketické odmietanie života; na druhej strane sa však nevyhol jednostrannosti v hodnotení materializmu vo filozofii a poušálne ho činí zodpovedným za nedostatky západnej civilizácie. Kostučenko v tejto súvislosti podrobne analyzuje Ghošove názory a umožňuje čitateľovi zaujať správne stanovisko pri hodnotení jeho filozofického učenia.

Treba ešte raz zdôrazniť, že kniha V. S. Kostučenka o integrálnej védante Aurobinda Ghoša má okrem svojho informatívneho významu veľký význam predovšetkým ako kritická štúdia podávajúca obsírnny rozbor jedného z tých systémov filozofického myslenia v Indii, ktorý neostal iba mŕtvym akademickým učením, ale získal si početných prívržencov. O to potrebnéjšie je jeho skúmanie. Na záver by som chcel poznamenať, že knihe by nesporne prospelo, keby obsahovala vecný a menný register.

Dalimír Hajko

OPRAVA

Ospravedlňujeme sa čitateľom za chybu, ku ktorej došlo vo FILOZOFII 1/1971. Na str. 85 v 11. riadku zhora namiesto textu ... (nepreložitelné na reistický jazyk) i ... má byť ... prázdne, že nič neoznačujú. To znamená, že ...